

مجموعه کتابشناسی برخی زبان‌های کهن آسیای غربی
کتابشناسی منابع سامی تطبیقی

سعید حاتمی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
تهران، ۱۳۹۲

تمام حقوق مادی و معنوی این اثر محفوظ است.

مقدمه

سالهاست که پژوهشگران حوزه ایرانشناسی توجه ویژه خود را به اهمیت زبان‌های غرب ایران زمین نشان می‌دهند. و به هر بهانه‌ای تلاش نموده‌اند تا آشنایی با منابع و معرفی ابعادی از ظرفیت‌های این حوزه معرفتی را در اولویت برنامه‌های پژوهشی خود قرار دهند. همان کسانی که خود از پایه‌گذاران کرسی فرهنگ و زبان‌های باستانی ایران بودند با ترغیب و حمایت دانشجویان نشان و استفاده از ظرفیت‌های در دسترس به جد تلاش نمودند تا حداقل منابع این زبان‌ها در کتابخانه‌ها قرار گیرند. تا روزی توسط علاقمندان بررسی شوند. همین کوشش‌ها سبب شد تا این کمترین تحت هدایت و حمایت استاد پیرویان ضمن آشنایی با این منابع و تلاش در حفظ و پخش آنها با فراهم ساختن منابع جدید و هدیه آنها به کتابخانه ملی، کتابخانه دایره‌المعارف بزرگ اسلامی، کتابخانه پژوهشگاه علوم انسانی و کتابخانه آستان قدس رضوی بدینوسیله نسبت به تلاش‌های آن بزرگان تاریخ‌ساز ادای احترام نماید.

سؤال اینست: چرا باید به آشنایی با زبان‌های کهن غرب ایران زمین توجه کنیم؟ برای پاسخ به این سؤال بد نیست از دیدگاه جناب استاد ارفعی راجع به اهمیت آشنایی با زبان‌های بین‌النهرین آگاه شویم. ایشان در گفتگویی با نگارنده چنین بیان نمودند:

«چطور تدریس این زبان (بابلی) و زبان‌های دیگر بین النهرینی مثل سومری و اکدی برای چینی و ژاپنی اهمیت دارد و برای ما بی اهمیت است؟ و آیا نسبت پیوند ما با حوزه بین‌النهرین با پیوند چینی‌ها و ژاپنی‌ها با بین‌النهرین برابر است؟ ما با بین‌النهرین هزاران سال است که همسایه هستیم. و در این همسایگی دادوستدهای بسیاری داشته‌ایم. ما پیوندهای گسترده‌ای با بین‌النهرین داریم. ما با استفاده از قرائت متون این زبان‌ها می‌توانیم آشنایی دقیق‌تر و عمیق‌تری نسبت به تاریخ کشورمان پیدا کنیم آیا آشنایی با زبان‌های بین‌النهرین اهمیت ندارد؟! درک حقیقت معنا و ریشه بسیاری از واژه‌های فارسی بدون آگاهی از زبان‌های بین‌النهرینی ممکن نیست. از این که بگذریم این زبان‌ها بخشی از دانش و علم بشری هستند. و دیگران تلاش می‌کنند تا با علوم این زبان‌ها آشنا شوند. چطور ما غفلت می‌کنیم؟»^۱

چنانکه مشاهده می‌شود ایشان شناخت زبان‌های بین‌النهرینی را به عنوان بخشی مهم از زبان‌های کهن غرب ایران یک ضرورت می‌دانند. و معتقدند که فهم معنا و ریشه بسیاری از واژه‌های زبان فارسی بدون آگاهی از آن زبان‌ها ممکن نیست. البته اهمیت این زبان‌ها به جایگاه شان در شناخت هرچه بهتر تمدن ایران، بین‌النهرین، شمال شرق آفریقا و فرهنگ مسیحیت و یهود محدود نیست. بلکه نقش مهمی هم در درک و عرضه هرچه بهتر ظرفیت‌های تمدنی اسلام-ایران در یک کلیت معنادار دارند. چیزی که مرحوم استاد مهرداد بهار آن را خاطر نشان می‌ساختند.^۲

اگر فاز اول و فاز دوم مطالعات اسلام و ایران^۳ را در محتوای منظر و تبیین دارای نقایص اساسی تلقی کنیم به طور طبیعی فاز سه (افتادن در دام هر آنچه که آشور شناسان و کارشناسان حوزه بین‌النهرین گفته اند) باید نقش راه حل را بازی کند. حال آنکه این چه باید کرد بیش از آنکه خود نشانگر راه حل باشد فرصتی ست برای رسیدن به راه حل. فاز سه مطالعات اسلامی-ایرانی امکاناتی را فراهم می‌سازد تا با نقد آن بتوان از ظرفیت‌های فاز اول و دوم بهره‌ای که بایست برد. بدیهی ست که راه حل جدید اگر از سرمایه‌های گذشته استفاده نکرده باشد و مقدمه آن انکار تلاش‌های پیشین باشد در عمل ره به جایی نخواهد برد. این بیان نه از آن روست که راه حل جدید با تدبیری عملی گردد بلکه یافتن چه باید کردی ست که در ضمن عالمانه بودن قابلیت لازم را برای عینیت یافتن داشته باشد. فاز چهار یعنی نقد تلاش‌های صورت گرفته راجع به حوزه‌های تمدنی آسیای غربی که البته متضمن دارا بودن قابلیت و آگاهی‌های لازم است، فرصتی را فراهم می‌سازد تا به گونه ای

از داشته‌های این حوزه استفاده گردد که دست آوردهای اسلامی-ایرانی تحت الشعاع آن قرار نگیرد و از آن مهم‌تر به وسیله آن تقویت شود.

از این رو جهت آشنایی علاقمندان با برخی منابع زبان‌های کهن آسیای غربی این کتابشناسی فراهم شده است. امید است منابع سامی تطبیقی ارائه شده در این اثر مورد استفاده دانش پژوهان ارجمند قرار گیرد.

در انتها از استفتان هلموت که منابع این مجموعه را در اختیار اینجانب قرار داد سپاسگزارم و همچنین از بابک سپاس مقدم که ایده این مجموعه را رقم زدند و به همراه آقای زعفرانچی و همکاران شان در انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی برای انتشار این مجموعه تلاش بسیار داشتند صمیمانه متشکر و ممنونم.

سعید حیاتی

امرداد ۹۱

مریلند

آمریکا

پاورقی

۱. بخشی از گفتگوی نگارنده با جناب استاد عبدالمجید ارفعی که تحت عنوان «پسادی از مترجم کتیبه کوروش استاد عبدالمجید ارفعی» (فرصت‌ها و حسرت‌ها) هنوز مجال انتشار نیافته است.

۲. رک. «پرواز عقاب در آسمان آسیای غربی» (یادی از مرحوم خانم دکتر حسینی، رئیس اسبق بخش ایران‌شناسی کتابخانه ملی) که در وبلاگ کارمندان کتابخانه ملی به قلم نگارنده قرار گرفت.

۳. رک. حیاتی، سعید، «زبان‌های آرامی و سریانی در مصاحبه با نیکولاس الجیلو»، بررسی کتاب تهران،

ش. ۲۵، بهار ۱۳۸۸، صص ۱۹ و ۲۰.